

DOI: 10.52363/2414-5866-2022-2-3

УДК 35.975(477)

*Помаза-Пономаренко А.Л., д.держ.упр., с.д., ННВЦ НУЦЗУ,
м. Харків, ORCID: 0000-0001-5666-9350,*

*Батир Ю.Г., к.е.н., доц., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0001-5282-3680,*

*Лопатченко І.М., к.держ.упр., ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків,
ORCID: 0000-0002-4838-2154*

Pomaza-Ponomarenko A., Doctor in Public Administration, Senior Researcher, Head of the Scientific Department for State Security Problems of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv,

Batyr Yu., PhD of Economic Sciences, associate professor, National university of civil defence of Ukraine, Kharkiv,

Lopatchenko I., PhD of Public Administration, Lecturer of the Department of Public Administration in the sphere of Civil Defense of the Training Research and Production Centre of National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv

ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ (ЧАСТИНА 1)

PLAN FOR THE RECOVERY OF UKRAINE (PART 1)

У статті аналізуються напрямки та заходи з відновлення у післявоєнний період різних країн світу (США, Німеччини, Японії, Південної Кореї й Ізраїлю), які стикнулися з такою проблемою. Визначено першочергові заходи для відновлення України та стабілізації соціально-економічної ситуації в ній.

***Ключові слова:** план; відновлення; напрямки; заходи; Україна; за кордоном.*

The article analyzes directions and measures for recovery in the post-war period of various countries of the world (USA, Germany, Japan, South Korea and Israel), which faced such a problem and solved it successfully. The priority measures for the restoration of Ukraine and the stabilization of the socio-economic situation in it have been identified.

***Key words:** plan; restoration; directions; activities; Ukraine; abroad.*

Постановка проблеми. Зовнішня військова агресія завдала багато збитків населенню України та державі загалом. Війна завжди супроводжується величезними руйнуваннями та масовим знищенням капіталу як

виробничого, так й інфраструктури життєзабезпечення людей.

З початку війни ворожі сили сконцентрували зусилля на тотальному руйнуванні окупованих територій, тому актуалізуються наукові дискусії з напрямів відновлення економіки України. Дослідники називають це «планом Маршалла для України» [1; 2, с. 74]. Така аналогія відсилає нас до відновлення низки держав Європи, які увійшли до сфери впливу США після Другої світової війни. З огляду на це доцільно розглянути особливості такого закордонного досвіду з післявоєнного відновлення, що може становити приклади можливого відновлення України після завершення війни проти неї.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення розвитку соціального-економічної сфери у воєнний і післявоєнний періоди є предметом як вітчизняних, так і зарубіжних учених О. Борисенко, В. Воротіна, С. Домбровської, О. Дулгерової, Т. Кришталь, Г. Ортіної, В. Чубань, А. Шинкарьова та ін. [1–3]. Разом із тим з 24.02.2022 р. зовнішня агресія набула таких масштабів, що загрожують не тільки територіальній цілісності України, а й соціальній, адже майже 10 млн українців були змушені виїхати за кордон. Зважаючи на це, важливим є дослідження тенденцій щодо можливих, першочергових і пріоритетних напрямків відновлення України, а також засобів врегулювання позасистемних факторів і переведення їх в ранг контрольованих.

Постановка завдання. Метою статті є визначення можливого плану відновлення України.

Виклад основного матеріалу. На думку В. Воротіна та А. Шинкарьова [2, с. 66] важливою умовою процесу переходу на ефективну економіку тилу є розробка сучасних систем управління, зокрема з допомогою країн членів ЄС. Основними особливостями сучасної системи управління сьогодні є такі: консолідація даних і знань; розвиток логістичних мереж воєнного стану; персональна відповідальність; різноманітність заходів управління; баланс міста і села [там само].

У рамках публічної економічної політики 21.04.2022 р. Указом Президента України було створено Національну раду з питань відбудови України з наслідків війни. Її ключовими напрямками роботи є такі: 1) розробка плану заходів щодо післявоєнної відбудови та розвитку України; 2) промислова інфраструктура та житло; 3) енергетична інфраструктура; 4) зв'язок; 5) військова інфраструктура та військово-промисловий комплекс; 6) структурна модернізація та перезапуск економіки; 7) заходи щодо подолання безробіття, підтримки сімей з дітьми, незахищених верств населення, осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації внаслідок війни; 8) реставрації та збереження пам'яток культури; 9) визначення та розробка пропозицій щодо першочергових реформ, прийняття та впровадження їх необхідних у воєнний та повоєнний період; 10) підготовка стратегічних

ініціатив, проектів нормативно-правових актів, їх прийняття та реалізація необхідні для ефективної діяльності та відбудови України у воєнний та повоєнний період [там само, с. 73].

Існує також Урядовий план післявоєнного відновлення України, який передбачає таке:

- вступ України до ЄС у 2024 році та повний доступ до ринків G7 та ЄС із скасуванням усіх квот та імпорتنих мит;

- досягнення енергетичної залежності за рахунок збільшення енергетичних потужностей за рахунок будівництва нових атомних електростанцій та виробництва чистої енергії, самозабезпечення за 3-5 років, зниження енергоспоживання за рахунок термомодернізації, будівництва установок для забезпечення попиту на паливо)

- перехід від експорту сировини до переробки (переробки) кукурудзи на біоетанол, спирт, крохмаль;

- виробництво готових металевих виробів;

- розвиток військової техніки, необхідної для формування потужного військово-промислового комплексу [там само].

Очевидно, що для цього потрібні партнерські відносини з європейцями й американцями у сфері передачі технологій та доступу до фінансових ресурсів, зокрема урядів-партнерів, які надають державні гарантії своїм компаніям для залучення коштів для інвестицій в Україну, які покритимуть ризики країни та дозволять інвестувати у великі промислові проекти [там само]. Проте перед тим потрібно дослідити закордонний досвід щодо забезпечення сталого розвитку в країні, яка пройшла шлях з відновлення після війни. Це не означає, що саме таким чином відновлюватиметься наша країна. У той же час, такий досвід може бути скомбінований, або взагалі вироблений свій унікальний варіант відновлення економіки, придатний тільки для України. Відтак, зупинимось на більш детальному розгляді такого закордонного досвіду.

1. Відновлення Європи та «план Маршалла» (1948-1953 рр.)

Через масштабні військові дії в Європі були значні руйнування інфраструктури та промисловості. Виробництво агропромислового комплексу становило 83% рівня в 1938 р., промисловості 88%, експорт становив лише 59% у цей період. Через II Світову війну були розірвані всі економічні зв'язки, а також зруйновано 5 мільйонів будинків, мільйони людей не доїдали та ін.

Одним із інструментів відродження стали фінансові вливання з боку США щодо «Програми відновлення Європи» (або «план Маршалла»), яку почали реалізовувати 1948 року. За 4 роки було освоєно понад 17 млрд дол., що за сучасних цін близько становить 210 млрд дол. Дешеві кредити становили 20% від загальної суми фінансових вливань, а 80% були передані у вигляді безоплатної фінансової допомоги [1].

«План Маршалла» був спрямований, насамперед, на відновлення промисловості. На відновлення інфраструктури Європа окремо отримала 14 млрд дол. з 1945 до 1947 рр. Ці кошти не входили до «Плану Маршалла».

Як відомо, відповідно до плану було передбачено фінансування 16 держав Європи. Проте основними одержувачами допомоги стали Англія, Франція, Італія, Західна Німеччина та Нідерланди. На ці 4 країни припало 2/3 усіх виділених коштів. Гроші не надходили до бюджетів європейських країн безпосередньо, а виділялися на цільове придбання усього необхідного для промислової сфери та виробництва сільськогосподарської продукції.

Сам механізм дії «плану Маршалла» передбачав таке: Уряд США постачав країнам-реципієнтам товари та послуги, видаючи кредит у доларах. Потім уряди продавали товари підприємствам і приватним особам. Доларова вартість товарів оплачувалася у місцевій валюті. Далі отримані кошти використовувалися на потреби країн. Більшість коштів було витрачено на такі товари із США:

- 3,4 млрд дол. на імпорт сировини та напівфабрикатів;
- 3,2 млрд дол. на продукти харчування, корми та добрива;
- 1,9 млрд дол. на транспортні засоби й обладнання;
- 1,6 млрд дол. на паливо [там само].

Погоджуємося з науковцями В. Воротіним і А. Шинкарьовим, які стверджують, що для України наразі та найближчим часом також буде актуальним вирішення питань їжі, палива та експорт власної продукції [2].

Згідно з «Планом Маршалла» контроль використання коштів було покладено на фонди під спільним управлінням органів влади країн-реципієнтів і США. Ці фонди акумулювали та розподіляли кошти, а також вели облік потреб країни та контролювали витрати. Власне, План був взаємовигідним. Інтерес США полягав у підтримці та поширенні своєї фінансової системи за рахунок нової сфери впливу у Західній Європі. Країни-реципієнти отримали значний імпульс розвитку, відновлення якого могло тривати десятиліттями без допомоги США. Через війну економіка країн-реципієнтів зросла на 30% проти довоєнним часом.

2. Економічний зліт Західної Німеччини (1948-1960 рр.)

Німеччина після війни знаходилася у руїнах. Виробництво на її теренах скоротилося у 7 разів, у порівнянні з довоєнним рівнем. Зруйновано було 25% житла, 20% промислових об'єктів, 40% транспортної інфраструктури тощо. Кожен другий мешканець Німеччини виявився безробітним. Фінансова система зазнала колапсу через величезну інфляцію та державний борг.

Підвалини для розвитку заклав Людвіг Ерхард, який ще 1946 року,

будучи міністром економіки Баварії, активно просував проведення реформ. Реформи було оголошено 18.06.1948 року, під час яких Л. Ерхард здійснив свої дії з лібералізації німецької економіки. Крім того, Л. Ерхард одночасно з цим скасував державне планування й централізоване ціноутворення на більшу частину товарів. Це надало німецьким підприємствам повну свободу діяльності. Власне кажучи, основи післявоєнного відновлення Німеччини передбачали таке:

1. Промисловість. В основі економічного зростання знаходилася переорієнтація військових підприємств на легку, харчову, текстильну промисловість, виробництво побутової техніки й автомобілів. США дозволили відновити заборонене на той час виробництво алюмінію та верстатів. США також розгорнули постачання товарів на суму 3,8 млрд дол., з яких 1,5 млрд дол. у межах «Плану Маршалла». Ці кошти прямували у спеціальні фонди та банки в розвитку економіки нашої країни.

2. Фінанси. У фінансовій сфері Німеччини, навпаки, лібералізму не було. Валютні обмеження знімали поступово. Під випуск держоблігацій здійснювалася підтримка підприємств. Велику роль відіграли прямі іноземні інвестиції. За період 1950-57 рр. обсяг інвестицій у Німеччині збільшився на 81%. Крім того, було використано метод прискореної амортизації виробничих приміщень. У перші два роки можна було списати 50% їхньої вартості.

4. Податки. Для стимулювання експорту Уряд Німеччини давав податкові пільги та фінансування під великі контракти. Упроваджено прогресивну шкалу оподаткування. Фізичні особи, доходи яких були нижче 2400 марок на рік, платили 18% податку, а ставку податку на доходи понад 250 тис. марок на рік підняли до 95%. Крім того, було знижено податки на доходи за цінними паперами.

5. Будівництво. Відіграла важливу роль у відновленні економіки розруха та 12 млн біженців зі східних земель, що вимагали якогось житла. З огляду на це було впроваджено окрему програму стимулювання для будівництва житлової та комерційної нерухомості, яка включала як податкові стимули, так і можливості спільного фінансування з державою.

Як результат, у 1962 р. рівень промислового виробництва у Західній Німеччині перевищив довоєнні показники втричі. До цього року ФРН займала 2 місце за величиною золотовалютних резервів, 3 місце (після США й Англії) за обсягом промислового виробництва. Середньорічні темпи економічного зростання 1950-66 гг. становили близько 9,2% [1].

3. Економічна експансія Японії (1948-1962 рр.)

Японія не просто програла війну, вона була знищена. Її становище, у порівнянні з Німеччиною й Італією, було взагалі катастрофічним. Рівень промислового виробництва становив 20% показників 1939 року. 70% усіх промислових потужностей були зруйновані. Країна втратила всі території,

де бралася сировина, паливо та продовольство.

Японія з 1945 по 1952 перебувала під повним контролем США. Це дозволило провести непопулярні, але важливі ліберальні зміни. Японія також стала для США головним геополітичним союзником у регіоні. Тому США надавали максимальну допомогу, зокрема за рахунок втрати низки своїх позицій. На створення сильного успішного партнера в Азії США виділили понад 3 млрд дол. До речі, більшість країн Європи отримали набагато менше фінансової допомоги. Єдиною сферою, яка була під обмеженням розвитку, – військово-промисловий комплекс (ВПК) [там само].

Відновлення Японії відбулося на стику ліберальної, планової й японської самобутньої економіки. Схід японського економічного дива проходив у два етапи, а саме:

Перший етап «Демілітаризація та лібералізація» (1945-1952 рр.). У 1945 році вийшов закон про ліквідацію промислових картелів (дзайбацу). Вони зосередили у своїх руках акції найбільших компаній ВПК, які були основою японської економіки до війни. Таким чином, США умовно встановили антимонопольний контроль за ВПК.

У 1949 р. США обмежило імпорт іноземних авто до Японії, здійснивши таким чином як протекціоністський крок. Корейська війна 1950-1953 рр. дуже допомогла промисловості Японії, оскільки США почали робити великі замовлення у японських заводів.

У цей же період було проведено податкову реформу, що передбачала зниження корпоративних податків. Натомість було збільшено оподаткування населення, якого раніше практично не було.

Крім того, було зреалізовано аграрну реформу. Держава конфіскувала сільськогосподарські землі у довоєнних землевласників і за вельми пільговими цінами продала їх фермерам, які раніше працювали на цій землі. Сільськогосподарські землі становлять лише 15% території країни, тому наголос було зроблено на ефективності та продуктивності використання японських земель. З'явилися заможні аграрії, які почали вкладатися у банківську систему та нові технології. Було прибрано обмеження на переїзд до міст.

Дещо пізніше (у 1950 р.) було проведено бюджетну реформу. Вона передбачала зупинення компенсації військовим заводам та безоплатні субсидії збитковим підприємствам. Японці вирішили не відновлювати зруйновану промисловість, а будувати її з нуля. У цьому проявилася особливість японців: витратити мало та зекономлене вкладати у банки чи купували акції промислових підприємств [1].

Другий етап «Японська модель» (1952-1962 рр.). Після відходу США японці почали знову вільно керувати країною і привносити в управлінські процеси особливості свого світогляду, приступаючи до побудови планової

японської економіки. Національні особливості виявлялися в тому, що хоч державне планування мало індикативний та рекомендаційний характер, його наслідувала вся країна. У складанні планів беруть активну участь представники фінансових груп та корпорацій. Ключовим елементом успішного відновлення економіки країни стала ставка на високотехнологічне виробництво. Якщо у середині 1950-х р. це були металургія, енергетика та суднобудування, то вже у 1960-х р. їх замінили електроніка й автомобілебудування.

Однією із ключових особливостей стало визначення пріоритетних галузей. Компанії із пріоритетних галузей отримували максимальну державну підтримку, а саме: субсидії, пільгові кредити, високі мита на імпорт готової конкуруючої продукції, обмеження іноземних інвестицій та відверті демпінгові інструменти.

Розуміючи обмеженість своїх природних ресурсів, японці почали інвестувати у технології й активно скуповували патенти по всьому світу. У 1950-60 рр. японські компанії придбали понад 30 тис. патентів на суму близько 1 млрд дол. На науково-технічні розробки витрачалося понад 3% ВВП. У результаті виготовляли технологічну продукцію. Такий підхід дозволив Японії швидко захопити світовий ринок споживчої електроніки. У результаті 1956 р. показник ВВП душу населення перевищив довоєнний рівень. У період відновлення середній річний приріст ВВП душу населення японців становив 7,1%. Ще через 20 років, у 1969 р. Японія вийшла на друге місце у світі за обсягом ВВП та промислового виробництва. Її економіка стала хрестоматійним прикладом успішного відновлення після війни [там само].

4. Південнокорейське економічне диво (1945-1980 рр.)

Після Корейської війни 1950-53 рр. країна виявилася повністю зруйнована і поділена на дві частини. ВВП душу населення 1961 року становив лише 80 дол., що було менше, ніж у багатьох країн Африки. У містах був електрики, а основна промисловість залишилася у Північній Кореї. В історії Південної Кореї головним фактором зростання стало фінансування із США. З 1945 по 1976 рр. Південна Корея отримала понад 12,6 млрд дол. Більше із союзників США отримав лише Ізраїль.

Проте до 1960-х Південна Корея була антиприкладом ефективності використання фінансових коштів. Основну інфраструктуру було відновлено, але в іншому фінанси США активно розкрадала політична еліта країни. В економіці влада намагалася проводити політику «імпортозаміщення». Вона виявилася провальною, оскільки в країні не було достатніх обсягів природних ресурсів та внутрішнього ринку. У результаті промисловий розвиток був незначним, але породив великі промислові клани. Економіка ж спрямовувалася на імпорт за рахунок фіндопомоги, грошей, витрачених американськими солдатами, і чорний ринок товарів, що процвітає, орієнто-

ваний на американські війська.

До 1957 р. більшу частину бюджету Південної Кореї наповнював продаж товарів, які країна отримувала у межах допомоги США, а уряд допустив значної емісії. Унаслідок такої політики економічного зростання не відбулося. У 1956 р. експорт становив лише 25 млн дол., тоді як імпорт 389 млн дол. Дефіцит торговельного балансу теж покривався з допомогою фінансових вливань США. У період 1945-60 рр. єдині фундаментальні реформи, які були проведені в Японії, – це земельна реформа та масова освіта.

У результаті США скоротили фінансування та змусили Південну Корею змінити державну політику. З приходом 1961 р. диктатури військового уряду генерала Пак Чон Хі Південна Корея стала орієнтованою експорту економікою. Імпортне мито також було знижено, але бізнес, який виконував установлені експортні квоти, отримував доступ до субсидованих кредитів та інших фінансових бонусів. У країні активно впроваджувалися податкові канікули та спрощення процесу інвестування в країну [1].

У країні ефективно використовувалися також і неринкові методи: п'ятирічне планування, націоналізація банків та державні завдання великих промислових конгломератів – чеболів. У 1970-х економіка Південної Кореї повністю перестала бути сировинною та перейшла на виробництво технологічних продуктів. Почався розвиток важкої та хімічної промисловості, але до повоєнного відновлення це вже не мало відношення.

У 1960-80 рр. Південна Корея стабільно росла в середньому на 8% на рік. У 1963-69 рр. середній щорічний приріст ВВП взагалі сягав 35%. Це зростання заклало підґрунтя для того, щоб Південна Корея стала однією з провідних світових економік уже до 2000 року [там само].

5. Становлення Ізраїлю (1948-1962 рр.). Територія країни зруйнована війною за незалежність, економіка перевантажена величезним, близько 800 тисяч, напливом емігрантів. Витрати армії становили 40% від усіх витрат країни. Сільське господарство забезпечувало лише близько 50% потреб у харчових продуктах, а доходи від експорту покривали не більше 30% витрат на імпорт [1].

Становлення Ізраїлю за умов постійної війни з країнами Арабської ліги, багато в чому зумовлено кредитами та грантами із США. Вагоме фінансове вливання було забезпечене за рахунок державних облігацій («Позика незалежності»), які розміщувалися в інших країнах. Ізраїль став єдиною країною, якій США для повоєнного відновлення дозволили розмістити свої облігації. Ресурсом стали також репарації від Західної Німеччини (112 млрд дол.).

Однак із 1952 р. Ізраїль почав упроваджувати «Нову економічну політику», у межах якої скасовано розподільчу систему та державне регу-

лювання цін. Водночас країна запустила великі інфраструктурні проєкти як будівництво Національного ізраїльського водопроводу, енергетичних заводів та портів. Значні інвестиції держави йшли в аграрний сектор та легку промисловість.

Головна схожість України та Ізраїлю проявляється у тому, що обидві країни мають дуже недружніх сусідів. Тому висока частка видатків на ВПК неминуча. Дві війни («Шестиденна війна» (1967 р.) та «Війна судного дня» (1973 р.)) дали важливий імпульс для розвитку ВПК Ізраїлю. Військова промисловість стала головним роботодавцем, а країна лідером військової промисловості. Експорт озброєння став важливим джерелом бюджету Ізраїлю. У результаті за десятиліття 1954-64 рр. ВВП Ізраїлю зросло на рівні 10% (трохи менше темпів зростання економіки Японії). Споживання на душу населення зросло на 221%, країна практично досягла нульового безробіття. За цей період Ізраїль залучив інвестиції та зміг закласти основи своєї промисловості.

Отже, перспективи післявоєнного відновлення залежать від закордонної фінансової підтримки. Загалом іноземні партнери пообіцяли надати Україні майже 34 млрд доларів фінансової підтримки у формі грантів, кредитів та кредитних гарантій. 12,7 млрд доларів з цієї суми вже надійшло до державного бюджету України (рис. 1).

Тільки третина обіцяного фінансування є грантовою, тобто такою, яку нам не доведеться повертати у майбутньому. Гранти не збільшують наш борговий тягар та є найбільш ефективною фінансовою підтримкою України.

Найбільшими фінансовими донорами України є Європейський Союз та Сполучені Штати, які разом пообіцяли Україні надати фінансову підтримку більше ніж на 10 млрд доларів кожен. Однак структура цієї підтримки є різною: якщо допомога США на 90% є грантовою, то практично всі обіцяні ЄС гроші є кредитними [там само].

Отже, варто розуміти, що всю іншу допомогу Україні таки доведеться повертати. І думати про те, як це зробити, потрібно було ще «вчора». За таких складних умов є декілька необхідних кроків, що дозволять дещо стабілізувати ситуацію, а саме:

- по-перше – реструктурувати борг України, а також державних компаній і банків. Якщо переговори щодо відтермінування виплат за державним боргом України завершуються успішно, то це дозволяє зекономити 5 млрд доларів в державному бюджеті на інші потреби;

- по-друге – слід максимально ефективно використовувати держбюджет. Уряд України має витратити кожен гривню з розумом, а суспільство має цього вимагати, постійно контролюючи цей процес;

- по-третє – варто забезпечити поживлення економіки. У цьому можуть допомогти абсолютно всі (представники особливо малого та середнь-

ого бізнесу, пересічні громадяни та ін.), адже кожна витрачена гривня в Україні різною мірою підтримує економіку, бюджет, армію та суспільство, від якого виходить безпека або, навпаки, хаос, апатія, невдоволення, збурення тощо.

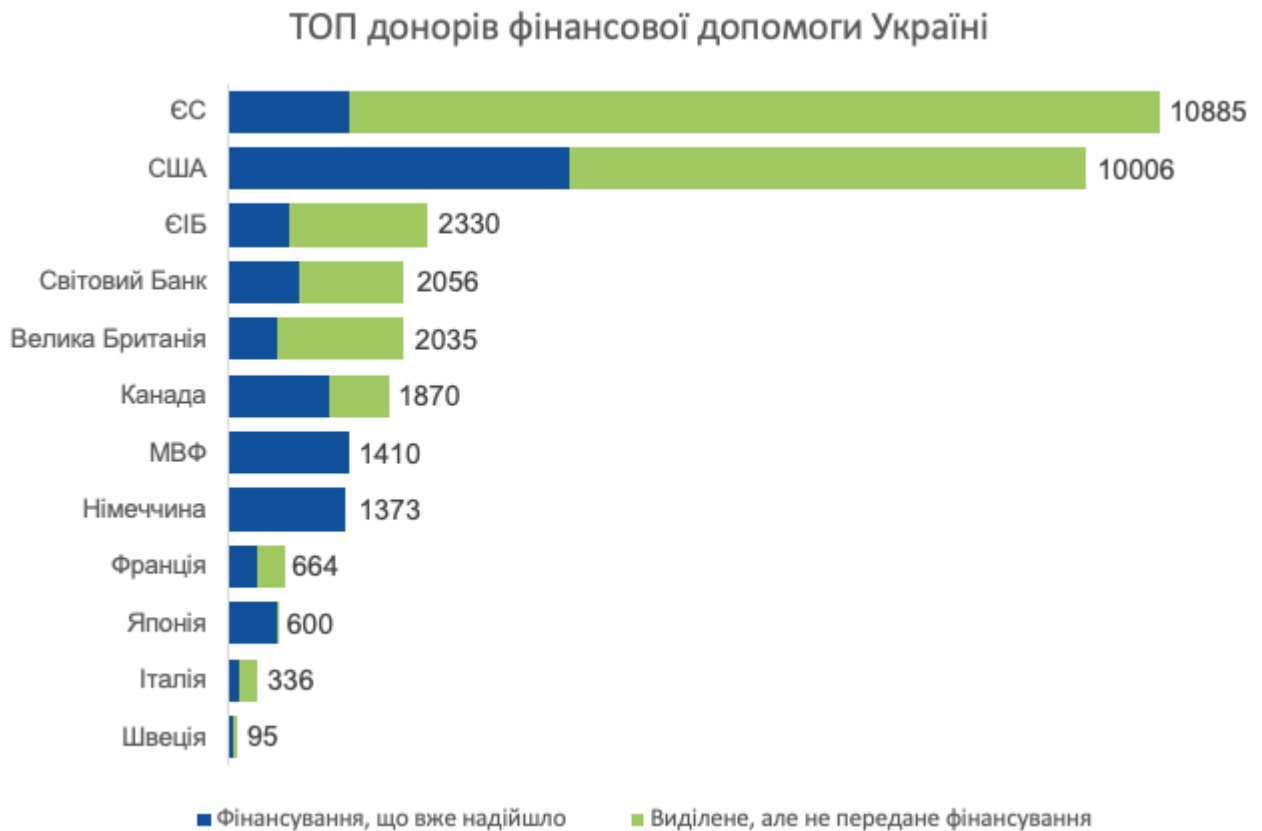

Рис. 1. Країни-донори фінансової підтримки
Джерело: складено на підставі [4]

Безперечно, необхідно працювати й над нарощенням обсягів іноземної фінансової допомоги, оскільки без неї в Україні залишиться лише одне джерело фінансування воєнних видатків – це безконтрольний друк грошей. Це, зрозуміло, зрештою зумовить гіперінфляцію, дефолт та низку інших небажаних негативних явищ.

На наше переконання, відновлення України має відбуватися в таких основних напрямках: 1) урбаністика та розвиток територій; 2) поведінкова та покровова економіка; 3) дослідження пам'яті й унеможливлення суспільно-політичних конфліктів (що становлять загрозу для України, як показала практика їхнього синусоїдного виникнення у 2004 і 2014 роках); 4) визначення та впровадження національної ідеї щодо збільшення чисельності середнього класу українців.

Висновки. Отже, план відновлення після війни в кожній країні є різним і залежить від її економічних, геополітичних і навіть культурних особ-

ливостей у довоєнний період. Проте аналіз закордонного досвіду з післявоєнного відновлення дозволяє стверджувати про те, що є низка загальних інструментів для успішного відновлення, а саме: 1) створення великої кількості робочих місць державою; 2) розвиток високотехнологічних галузей, зокрема розвиток ВПК та значне вливання фінансових ресурсів. У той же час, навіть за найсприятливішої повоєнної кон'юнктури, важливо ефективно використовувати отриманий ресурс. Від цього залежить зростання економічної сили, яка є основою всіх соціальних процесів. Предмет наших подальших розвідок буде становити наукове обґрунтування етапів відновлення України в основних напрямках визначених у статті.

Список використаних джерел:

1. Відродження після війни. Світовий досвід економічного успіху для України. URL: <https://thepage.ua/news/kakie-varianty-vosstanovleniya-ukrainy-imeyutsya-v-poslevoennoe-vremya>.
2. Воротін В.Є., Шинкарьов А.М. Публічна економічна політика України: виклики воєнного стану // Вісник НУЦЗУ. 2022. Вип. 1. С. 66–75.
3. Кришталь Т.М., Дулгерова О.М., Чубань В.С. Державне регулювання підходів щодо оцінки економічних збитків, завданих Україні внаслідок війни // Вісник НУЦЗУ. 2022. Вип. 1. С. 90–99.
4. Самі не впораємося. Чи достатньо фінансової допомоги отримує Україна. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/3/689940/>.

Referances:

1. Revival after the war. World experience of economic success for Ukraine [Vidrodzhennya pislya viyny. Svitovyy dosvid ekonomichnoho uspiikhу dlya Ukrayiny]. URL: <https://thepage.ua/news/kakie-varianty-vosstanovleniya-ukrainy-imeyutsya-v-poslevoennoe-vremya>.
2. Vorotin V.E., Shinkarev A.M. Public economic policy of Ukraine: the challenges of martial law [Publichna ekonomichna polityka Ukrayiny: vyklyky voyennoho stanu] // Bulletin of NUTSZU. 2022. Issue 1. P. 66–75. Print.
3. Krystal T.M., Dulgerova O.M., Chuban V.S. State regulation of approaches to the assessment of economic losses caused to Ukraine as a result of the war [Derzhavne rehulyuvannya pidkhodiv shchodo otsinky ekonomichnykh zbytkiv, zavdanykh Ukrayini vnaslidok viyny] // Visnyk NUTSZU. 2022. Issue 1. P. 90–99. Print.
4. We can't handle it ourselves. Does Ukraine receive enough financial aid? [Sami ne vporayemosya. Chy dostatn'o finansovoyi dopomohy otrymuє Ukrayina]. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/3/689940/>.